

Мельник Оксана Вікторівна –
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального
процесу НАВС

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ СИСТЕМНИХ РОЗСТАНОВОК БЕРТА ХЕЛІНГЕРА ДЛЯ УДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ СУБ'ЄКТІВ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Приділено увагу історії розвитку та деяким характерним рисам впровадження методу системних розстановок Берта Хелінгера. Висвітлено теоретичні думки та емпіричні дані, що стосуються проблеми використання цього методу під час розслідування кримінальних правопорушень.

Ключові слова: системні розстановки; розслідування кримінальних проваджень; закон.

Уделено внимание истории развития и некоторым характерным чертам внедрения метода системных расстановок Берта Хелингера. Отражены теоретические мысли и эмпирические данные, касающиеся проблемы использования данного метода во время расследования уголовных правонарушений.

Ключевые слова: системные расстановки; расследование уголовных правонарушений; закон.

The scientific work attends to the history of development and some of the characteristic features of implementation method of system arrangements of Berth Helinher. It covers theoretical ideas and empirical data related to the problems of using this method in the investigation of criminal offenses.

Keywords: the system arrangements; the investigation of criminal offenses; law.

Кожна людина розуміє правила, за якими розвивається оточуючий її світ. Жоден не буде, наприклад, мати сумнів щодо дії закону всесвітнього тяжіння. Право також має свої приписи. Незнання законів, що сформульовані у праві, не звільняють людину від відповідальності. Отже, будь-хто намагається розуміти правові норми та діяти законслухняно. Але існують й інші закони, що діють всередині людських стосунків. Про такі закони відомо небагатьом.

Кожен із нас, бажає він того чи ні, входить до людських систем – сім'ї, роду, колективу, різних організацій тощо. Ми породжуємо безліч взаємовідносин, а з часом, якщо порушуємо їх закони, наші відносини стають системними переплетіннями, у яких цілком ймовірна криза. Так, порушення вимог законів усередині системи сприяють порушенню законів уже у праві. Крайній ступінь такої кризи має свій вияв у скоєнні суб'єктом системи кримінальних правопорушень: злочинів чи проступків.

Тому саме нині, в умовах докорінної зміни кримінального процесуального законодавства, вельми актуальною постає проблема з'ясування ролі та сутності використання методу системних розстановок Берта Хелінгера для удосконалення роботи суб'єктів органів досудового розслідування.

Метою наукової статті є генезис методу системних розстановок Берта Хелінгера, можливість його використання для удосконалення роботи органів досудового розслідування.

Ця робота знаходиться на стику наук: кримінального процесу та юридичної психології, що зумовило вибір використаних джерел для її написання.

Системні розстановки Берта Хелінгера – новий феноменологічний метод діагностичної роботи. Розстановки по Берту Хелінгеру дають змогу вирішувати системні конфлікти. Цей метод відомий уже 20 років у Європі, 2001 р. почав свій розвиток у Росії, а в Україні зовсім нещодавно почалася навчальна програма з підготовки системних розстановщиків за участю Віслохського інституту системних рішень (Німеччина), Інституту консультування та системних рішень (Росія), Інституту психології імені Г. С. Костюка (Україна, Київ).

Берт Хелінгер – австрійський психотерапевт, у минулому католицький священик, який 25 років був місіонером у південній Африці, а згодом вивчив психоаналіз, первинну терапію Янова, транзактний аналіз, гештальт-терапію, метод Мілтона Еріксона, нейролінгвістичне програмування. Системні розстановки по Берту Хелінгеру знаходять своє застосування в роботі з великими й малими групами. Метод системних розстановок поширює поле свого впливу за межі Європи. Так, ще у квітні 2006 р. відбулася I Азіатська конференція щодо системної роботи з розстановками, на якій були присутні представники 10 країн світу [1].

Для сучасного кримінального процесу застосування методу системних розстановок, на наш погляд, можливо у кількох напрямках. По-перше, це робота з сімейними проблемами працівників МВС. По-друге, розстановки стосуються осіб, які відбувають покарання. Інформація, яку вони можуть надати, найчастіше цікава для правоохоронців у плані розкриття злочинів. По-третє, як превентивний захід системні розстановки можуть використовуватися із родинами осіб, які схильні до наркоманії та алкоголю.

Набуває особливого значення нині застосування методу системних розстановок під час роботи з колективами працівників МВС, особливо під час виникнення конфліктів у тих чи інших підрозділах. Давно відомий той факт, що під час взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами ОВС щодо попередження, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень виникає безліч конфліктних ситуацій усередині групи осіб. Внутрішні конфлікти групи можуть сприяти скоєнню нових правопорушень.

Але вельми цікавим для осіб, які ведуть кримінальне провадження, є застосування методу Д. Хелінгера під час відпрацювання версій. Ця техніка дає змогу розкрити невидимі відносини в системі. Автор методики довів, що, наприклад, жертва й убивця завжди тісно пов'язані між собою. Методика надає можливість обставини, що підлягають доказуванню у

кримінальному провадженні: обставини вчинення кримінального правопорушення; мотив і мету кримінального правопорушення; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого, характеризують обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання та ін.

Закони, що досліджував Б. Хелінгер, мають прихований характер, несвідомий. На сьогодні його погляди поділяють далеко не всі вчені у психології. Його теорія використання системних розстановок, по суті, не підтримується практично лише через той факт, що залишається остаточно недоведеною наукою, потребує ґрунтовних розроблень в цій галузі.

Метод системних розстановок – це спосіб надзвичайно швидкого проникнення у несвідоме, у приховані процеси тієї чи іншої системи. Розстановка триває 30 хвилин – 2 (3) години залежно від складності провадження. Вона дає змогу за цей час проникнути у глибинні зв'язки системи, що, під час використання інших методів, вимагало б багато зустрічей, іноді протягом років. Для кримінального провадження втрата дорогоцінного часу під час пошуку суб'єкта кримінального правопорушення здебільшого означатиме провал мети кримінального провадження, не виконання завдань кримінального процесу.

Новий Кримінальний процесуальний кодекс (КПК) України залишив норму-завдання, відповідно до якої завданням кримінального провадження є, зокрема, швидкість розслідування [2]. Ця вимога кореспондується з новою засадою кримінального провадження – засадою розумності строків, що полягає у можливості скорочення строків, що передбачені КПК України. Водночас у ч. 1 ст. 28 КПК України зазначено, що розумними вважаються такі строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Досудове провадження та правосуддя мають бути швидкими. “Тривала невинуватана затримка процесу практично рівнозначна відмові в правосудді” [3, с. 86]. Так, видається логічним пропозиція до законодавця легалізувати проведення системних розстановок у кримінальному провадженні для реалізації завдання швидкого розкриття кримінальних правопорушень та засади розумності строків.

Сам процес розстановки становить собою роботу з простором. Слідчий обирає заступників тих реальних людей, щодо яких проводиться кримінальне провадження та інших можливих осіб. Коло осіб визначає так званий розстановщик (як правило, такою фігурою є психолог). До речі, можуть бути поставлені не тільки люди, а й частини особистості, будь-що, мета, будь-який важливий об'єкт та ін. Коли слідчий обере заступників, він ставить кожного заступника у просторі приміщення туди, куди веде його внутрішній голос.

Б. Хелінгер указує, що у цей час він повинен залишатися зібраним, наслідувати своєму внутрішньому рухові, поки через тілесні відчуття не визначить належне кожному місце [4, с. 219]. Таким чином, у просторі створюється модель досліджуваної системи, у цьому випадку – кримінального правопорушення. Виявляється, що люди, які встали на зазначені місця, одержують знання про того персонажа, якого він заміщає, про його несвідомі почуття та відносини. Як указує автор методики, системна

розстановка створює силове поле. Потрапляючи в яке, заступники поводяться і почувають себе так само, як і особи, яких вони заміщають [1, с. 190].

Б. Хелінгер, знайшовши цей феномен, не зміг дати йому пояснення [4, с. 200]. Експерименти показали, що якщо поставити на місце, зазначені слідчим у просторі, зовсім незнайомих людей, людей з вулиці, то кожен новий заступник на тому самому місці переживає однакові почуття тих осіб, яких вони “відчувають”. Це виявилось для 80 % заступників. Інакше кажучи, у 20 % людей не виникають почуттів тих персонажів, яких вони заміщають. Якщо така особа потрапляє до розстановки, її замінюють [4, с. 209].

Для пояснення можливості одержання інформації про систему (кримінальне правопорушення) через метод системних розстановок Б. Хелінгер висуває гіпотезу про вплив морфогенетичних полів (концепція Руперта Шелдрейка) у тому числі. Однак слід зазначити, що нині глибокого теоретичного обґрунтування методу системних розстановок, що чудово працює на практиці, немає, хоча існують і багато його прихильників.

Під час розстановки метод Б. Хелінгера за допомогою пересувань-перестановок заступників у просторі та відповідей на запитання допомагає вирішити проблемні питання, розкрити, зокрема, тяжкі злочини.

Установлені емпіричним шляхом закони системи Б. Хелінгера мають важливе значення для профілактичної роботи з особами, які звільнились з місць позбавлення волі та адаптуються в суспільстві. Найцікавішим для кримінального процесу є той факт, що під час розкриття злочинів і кримінальних проступків цей метод є дієвим та потребує уваги з боку науковців. Використання системних розстановок Б. Хелінгера може стати проривом в юриспруденції, оскільки становить реальну загрозу ескалації злочинності в державі.

Ця наукова стаття є спробою звернути увагу широкого загалу та науковців різних галузей до можливостей використання методу системних розстановок Берта Хелінгера. Новий феноменологічний метод варто досліджувати, оскільки темпи і глибина зростання злочинності потребують швидких дієвих кроків з боку держави. Таким може стати в майбутньому і теорія Берта Хелінгера.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Методика Берта Хелінгера [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://master@zelinsky.info>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. // Голос України. – 2012. – № 90–91. – 19 трав.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / Бандурка О. М. та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 728 с.
4. Хеллінгер Б. Источнику не нужно спрашивать пути / Хеллінгер Б. – М. : Ин-т консультирования и системных решений, 2005. – 308 с.